

Lublin, 19 IV 2016.

Ks. prof. dr hab. Stanisław Wilk
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Ocena dorobku naukowego
w związku z postępowaniem habilitacyjnym dra Miloša Jačova

Dr Miloš Jačov po uzyskaniu stopnia naukowego doktora na Uniwersytecie Rzeszowskim w 2004 roku, początkowo kontynuował swoje zainteresowania naukowe, badając relacje dyplomatyczne i handlowe między Portą Ottomańską a Republiką Wenecką. Przedstawił je m.in. w źródłowym opracowaniu: *Rapporti diplomatico-commerciali tra l'Impero Ottomano e la Repubblica Veneta nei secoli XVI-XVIII* (Ed. Sette Città, Viterbo 2005, ss. 255), w którym opublikował także niektóre traktaty handlowe turecko-weneckie, sporządzone w weneckiej wersji języka starowłoskiego. Po kilku latach znacznie poszerzył krąg swych zainteresowań naukowo-badawczych, włączając weń Stolicę Apostolską i działalność dyplomacji papieskiej.

Wyniki poszukiwań archiwalnych, analiz i dociekań naukowych, opublikowane przez Habilitanta w latach 2009-2014, składają się na cykl ośmiu publikacji, połączonych wspólnym tytułem „Stolica Apostolska a Wschód”, które stanowią podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego. Wszystkie publikacje mieszczą się w tak sformułowanym tytule, a ich treści wyczerpują jego formalny i merytoryczny zakres. Chronologia zagadnień omawianych w poszczególnych publikacjach różni się od chronologii wprowadzenia ich do obiegu naukowego przez Habilitanta, ale to nie odgrywa istotnej roli w ocenie jego dorobku, ponieważ prawdopodobnie mogło być zdeterminowane jego osobistym, emocjonalnym zaangażowaniem w stosunku do odkrywanej i badanej problematyki.

W artykule *Dal Senato di Roma Christiana alla Curia Romana* (“Episteme”, 19(2013) t. 2, s. 315-327), stanowiącym swego rodzaju *pendant* dla całego cyklu publikacji, Autor dokładnie omówił bardzo interesujący proces przekształcania się i utraty znaczenia przez senat rzymski (po 590 roku) na rzecz kolegium kapłańskiego, rozrastającego się i zyskującego wpływy w bezpośrednim otoczeniu papieża. Zwrócił uwagę na nieporozumienia z dworem cesarskim w Konstantynopolu i na rolę władców Świętego Cesarstwa Rzymskiego (przywilej Ottona I z 13 II 962). Ten dobrze udokumentowany przegląd kończy podkreśleniem wzrostu znaczenia i roli władzy papieskiej oraz narodzin Kurii Rzymskiej, jako dworu papieskiego.

W następnych wiekach historię chrześcijańskiej Europy zdominowały wojny z muzułmańskim światem arabskim. Jednym ze znaczących wektorów w ówczesnej, skompliko-

wanej sytuacji społeczno-politycznej była polityka Stolicy Apostolskiej, jej żywe zainteresowanie losami chrześcijan na Bliskim Wschodzie oraz inicjowane przez nią wyprawy krzyżowe i Ligi Święte. Wyjaśnieniu podobieństw i różnic między tymi instytucjami Autor poświęcił osobny artykuł zatytułowany: *Proposta per un'analisi comparata tra il fenomeno delle sette crociate e delle quattro leghe sante, sullo sfondo dell'evoluzione storica da medioevo all'età moderna tra Europa e Vicino Oriente* ("Perspektywy Kultury". Czasopismo naukowe Instytutu Kulturoznawstwa Akademii Ignatianum w Krakowie, 2(2014) nr 11, s. 1-39). Dokonał w nim bardzo ciekawego zestawienia siedmiu krucjat i czterech Lig Świętych, podkreślając ofensywny charakter wypraw krzyżowych, a obronny Lig Świętych. Różnica między nimi polegała także na tym, że uczestnicy Lig Świętych składali przysięgę przed papieżem. W świetnie udokumentowanych zestawieniach, sporządzonych na bazie obfitej, pieczołowicie zebranej literatury, uwzględnił m.in. inicjatorów, chronologię, motywy, uczestników, osiągnięcia i konsekwencje dla Europy, świata islamu i Stolicy Apostolskiej. Z obowiązku recenzenta muszę odnotować drobną usterkę, mianowicie na s. 221 powtórzenie podtytułu: *L'operato e le conseguenze della Quinta Crociata* zamiast [...] *Sesta Crociata*.

Jednym z ważniejszych problemów przyciągających uwagę Stolicy Apostolskiej był patriarchat w Konstantynopolu i jego losy w Imperium Otomańskim. W tym kontekście Habilitant zajął się kwestią przeniesienia patriarchatu z Konstantynopola do Moskwy – Trzeciego Rzymu – i rolę, jaką w związku z tym odegrał patriarcha ekumeniczny Jeremiasz II. W krótkim, ale źródłowym artykule, raczej komunikacie: *Ieremias II, patriarca ecumenico (1572-1588) e la continuità del Patriarcato* ("Mediterrán Tanulmányok. Études sur la région méditerranéenne", Université de Szeged 2014, s. 43-48), Autor dość dokładnie omówił motywy polityczne, którymi w swoich decyzjach kierował się patriarcha.

Żywe zainteresowanie Habilitanta historią Polski zaowocowało oryginalnym i źródłowym opracowaniem zatytułowanym: *Listy książąt Lubomirskich do kardynała Karola Barberiniego* (w: Beata Dagmara Wienska, *Z historii związków polsko-włoskich*, Ed. Sette Città, Viterbo 2009, s. 201-220). Kardynał Barberini, mianowany w 1681 roku protektorem Rzeczypospolitej, przedstawiał papieżowi i dykasteriom Kurii Rzymskiej sprawy polskie, z którymi zwracali się do niego polscy dostojnicy państwowi i kościelni. Z bogatych materiałów rękopiśmiennych, przechowywanych w Bibliotece Watykańskiej (fondo *Barberiniana Latina*), Autor wybrał listy książąt Lubomirskich, których treść opublikował w formie krótkich regestów, pozwalających lepiej poznać realia społeczne, polityczne i obyczajowe siedemnastowiecznej Polski.

W 1697 roku cesarz Leopold I sprzedał Liwiuszowi Odescalchi, bratankowi papieża Innocentego XI, księstwo Srem (Sirmio), przyznając mu w następnym roku tytuł księcia. Księstwo, położone między rzekami Drawą, Sawą i Dunajem, należące wcześniej do Węgier, mocno zniszczone na skutek wojen, znalazło się na pograniczu cesarstwa z Imperium Otomańskim. Zrozumiałe było więc zainteresowanie Stolicy Apostolskiej jego losami, tym bardziej, że po śmierci Jana III Sobieskiego książę Odescalchi był jednym z pretendentów do tronu polskiego. Tę problematykę omawia Autor w publikacji: *Il ducato di Sirmio tra il Regno d'Ungheria, gli Ottomani, gli Asburgo e gli Odescalchi* (Księgarnia Akademicka, Kraków 2014, ss. 56). Jej wartość podnosi edycja dekretu cesarza Leopolda I z 11 XII 1698 roku, skierowanego do księcia Liwiusza Odescalchi (s. 17-47), zawierającego cenny materiał porównawczy do badań społeczno-gospodarczych, prawniczych i genealogicznych.

O relacjach Stolicy Apostolskiej z Serbią, a szczególnie papieża Leona XIII z królem Aleksandrem Obrenoviciem traktuje artykuł *La Corte Reale di Serbia e la Santa Sede alla fine del XIX e all'inizio del XX secolo* ("Episteme", 19(2013) t. 2, s. 341-358). Autor zwraca w nim uwagę na fakt, że pomimo negatywnych stanowisk władców monarchii Austro-Węgier, dynastii Sabaudzkiej, a także Anglii i Francji w 1896 roku doszło do audiencji króla Aleksandra u papieża Leona XIII. Artykuł ten, opracowany na podstawie nieznanych dotychczas źródeł watykańskich, jest oryginalny i należy go ocenić bardzo wysoko.

Na równie wysoką ocenę zasługuje publikacja przygotowana we współpracy z Luc Courtois: *Les débuts de L'Institut de Philosophie (Louvain). À travers la correspondance de Désiré Mercier avec le Saint-Siège (1887-1904)* (Bibliothèque de la Revue d'Histoire Ecclésiastique, Fascicule 96, Brepols 2013, ss. 132). Jest to krytyczna edycja korespondencji przyszłego kardynała z papieżem Leonem XIII i Sekretariatem Stanu w sprawach utworzenia i organizacji Wyższego Instytutu Filozofii na uniwersytecie w Lovanium, który w następnych latach stanie się centralnym ośrodkiem myśli neotomistycznej. Podstawę wydania stanowią dokumenty przechowywane w Archivio Segreto Vaticano. O wartości naukowej omawianej edycji świadczy nie tylko zawartość treściowa publikowanej korespondencji, ale także zaopatrzenie jej wzorowym wprost aparatem krytycznym.

Prawie wszystkie prace Habilitanta oparte są na źródłach archiwalnych. Można powiedzieć, że w swych dociekaniach naukowo-badawczych z pełną świadomością kieruje się lapidarnym sformułowaniem historyków włoskich „*senza fonti non c'è storia*”, przedkładając czasem edycję źródeł nad ich opracowanie i interpretację. Taki wniosek może się nasuwać m.in. po lekturze bardzo ważnej dla historii Kościoła katolickiego w cesarstwie rosyjskim publikacji: *La Chiesa Cattolica e il tramonto dell'Impero Russo. I memorandum della Santa*

Sede del 1912-1913 (Ed. Sette Città, Viterbo 2009, ss. 225). Zawiera ona wprowadzenie Autora (s. 9-15) i edycję trzech nieznanych dotąd, a niezwykle ważnych dokumentów powstałych w Kongregacji do Spraw Nadzwyczajnych Kościoła: dwie tzw. ponenze, czyli dokumentacje przygotowane na specjalne posiedzenia kardynałów – członków Kongregacji, z lutego 1913 roku (s. 17-132) i z czerwca tego samego roku (s. 133-180) oraz *Memorandum* Stolicy Apostolskiej do władz carskich, w języku francuskim, prawdopodobnie z 10 czerwca 1913 roku (s. 181-225). Pierwsza popenza zawiera relacje o sytuacji Kościoła katolickiego w Rosji, omówienie stanowiska władz carskich w odniesieniu do protestów Stolicy Apostolskiej, zawartych m.in. w *Memorandum* z 4 lutego 1912 roku, i pytania, na które kardynałowie winni udzielić odpowiedzi. Te odpowiedzi zostały zebrane w drugiej popenzy, która właściwie jest włoską wersją kolejnego, opublikowanego przez Habilitanta *Memorandum*. Stolica Apostolska wymieniła w nim cały szereg spraw, świadczących o łamaniu wcześniejszych zobowiązań i wrogim traktowaniu Kościoła katolickiego przez władze carskie, w tym m.in. uniemożliwienie prowadzenia swobodnej korespondencji przez biskupów i wiernych z Ojcem św., utrudnienia w przesyłaniu biskupom dokumentów Stolicy Apostolskiej („Acta Apostolicae Sedis”), trudności w wykonywaniu dekretu „*Ne temere*”, zmianę religii, karania i depozycji biskupów, utrudnień w pracy duszpasterskiej, w zakładaniu nowych domów zakonnych, w nauczaniu religii czy w budowie nowych kościołów. Wysoką ocenę tej publikacji uzasadnia fakt, że opublikowane ponenze i *Memorandum*, w znacznej mierze dotyczące spraw polskich, pozwalają lepiej poznać rzeczywistą sytuację Kościoła katolickiego w carskiej Rosji w przededniu wybuchu pierwszej wojny światowej, a wprowadzenie tych dokumentów do obiegu naukowego jest niepodważalną zasługą Habilitanta.

W podsumowaniu stwierdzam, że większość publikacji Habilitanta oparta jest na szerokiej podstawie źródłowej. Prace są oryginalne i niejednokrotnie stanowią całkowite novum. W związku z tym cały dorobek naukowy Habilitanta zasługuje na wysoką ocenę. Autor dobrze opanował warsztat historyka, a dodatkowe publikacje i osiągnięcia, wskazane w Autoreferacie, uzasadniają przyznanie mu pełnej samodzielności naukowo-badawczej. Popieram więc wniosek o nadanie mu stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie *nauk humanistycznych* w dyscyplinie *historia*.

Dr. Stanisław Dill